

1.ÜNİTE

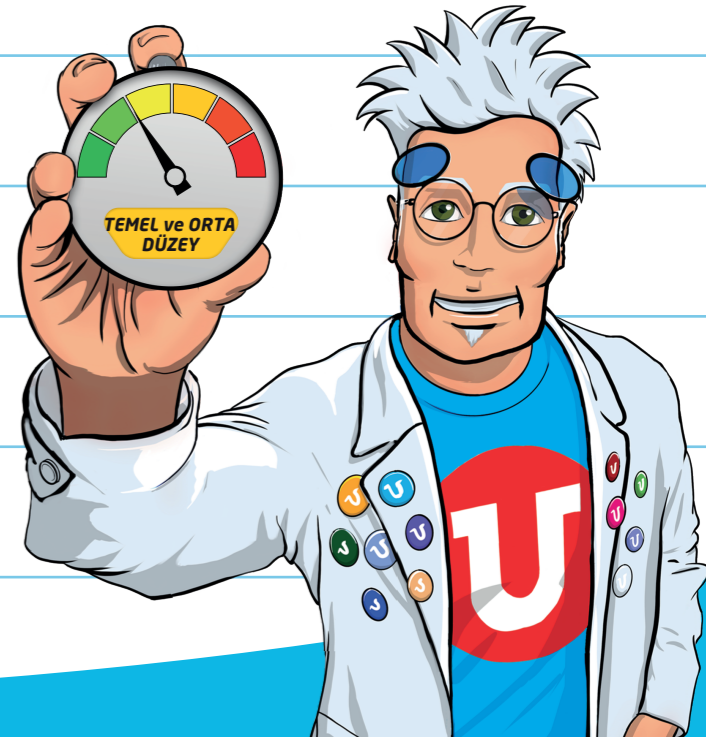
U

TYT Temel ve Orta Düzey Türkçe Soru Bankası

Sözcükte Anlam Olayları

Hilal Evran

SÖZCÜKTE ANLAM OLAYLARI

AD AKTARMASI

DOLAYLAMA

GÜZEL ADLANDIRMA

DUYU AKTARMASI

İNSANDAN DOĞAYA AKTARMA

DOĞADAN İNSANA AKTARMA

KINAYE (DEĞİNMECE)

BENZETME

SOMUTLAŞTIRMA

Ad Aktarması (Mecazi Mürsel/ Düz Değişmece

- Benzetme amacı olmadan bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasına "ad aktarması" denir.
- Ad aktarması yapılan sözcük gerçek anlamını yitirir.
- Ad aktarmasında sözcük kendisiyle ilgili başka bir kavramın yerine geçer.
- Ad aktarmasında sözcük, başka sözcük yerine kullanılırken benzetme amacı güdülmez.
- Ad aktarmasında birbirinin yerine kullanılan sözcükler arasında "sanatçı-eser , parça-bütün , iç-dış , yer-insan , sebep-sonuç , genel-özel" gibi çeşitli anlam ilişkileri vardır.

DOLAYLAMA:

- Bir sözcükle anlatılabilecek bir kavramın birden çok sözcükle anlatılmasına "do-laylama" denir.
- Dolaylamada anlatılan varlıkların söz konusu özellikleri herkesçe bilinir.
- Dolaylamada çoğunlukla mecazlı anlatım benimsenir.

GÜZEL ADLANDIRMA

- Kimi varlıklardan, nesnelere bahsedilirken doğacak korku, iğrenme, ürkme gibi duygu ve çağrışımların engellenmesi için yapılan bir değiştirme.
- Güzel adlandırmada sözcükler mecaz anlam kazanır.
- "Ölüm" sözcüğü yerine kullanılan "rahmete kavuşmak", "sizlere ömür", "Hakk'a yürümek", "dünyasını değiştirmek" ifadeleri birer güzel adlandırma örneğidir.

DUYU AKTARMASI:

- Bir duyuya ilişkin bir kavramın veya özelliğın başka bir duyuya aktarılmasına verilen addır.
- Duyu aktarması yapılan sözcük mecaz anlam kazanır.
- "Tatlı dillim, güler yüzlüm, ey ceylan gözlüm!" dizesinde "tatlı dillim" ifadesinde tatmayla ilgili bir sözcük olan "tatlı" sözcüğü işitmeyle ilgili olan "dil" sözcüğüyle birlikte kullanılarak duyular arası aktarma yapılmıştır.

İNSANDAN DOĞAYA AKTARMA:

- İnsana ait özelliklerin ya da organ adlarının doğaya aktarılmasıdır.
- Edebiyatta "teşhis" olarak adlandırılan kişileştirmenin olduğu her yerde "insandan doğaya aktarma" vardır.
- Dağlar, omuz omuza yaslanan dağlar
Sular kararınca paslanan dağlar
dizelerinde insana ait bir özellik olan "omuz omuza yaslanmak" ifadesi insan dışı bir varlık olan "dağlar" ile ilgili olarak kullanıldığı için insandan doğaya aktarma yapılmıştır.

DOĞADAN İNSANA AKTARMA:

- Doğadaki varlıkların ya da varlıklara ait özelliklerin insan için kullanılmasıdır.
- “Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor.” dizesinde insan dışı bir kavram olan “güneş” sözcüğü insan yerine kullanılarak doğadan insana aktarma yapılmıştır.
- Dalgalandım da duruldum
Koştum ardından yoruldum
dizelerinde “deniz”e ait özellikler olan “dalgalanmak” ve “durulmak” sözcükleri insan için kullanılarak doğadan insana aktarma yapılmıştır.

KINAYE (DEĞİNMECE):

- Bir sözün hem ..gerçek. hem de mecaz anlamını kastedecek şekilde kullanılmasıdır.
- Kinayede asıl maksat, sözün mecaz anlamıdır.
- Alçaklarda otur, gözet kendini
Kati yükseklerden uçucu olma
dizelerinde "alçaklarda oturmak" sözü hem gerçek hem de "alçakgönüllü" mecaz anlamıyla kullanılarak kinaye yapılmıştır.

→ Birçok "atasözü" ve deyimde kinayeli kullanım vardır.

→ Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Gül, dikensiz olmaz.

Yalnız taş duvar olmaz.

Tariz, kinayeye çok benzeşen bir sanattır, tarizi kinaye sanatı ile karıştırmamak lazımdır. Halk arasında tarize yanlış olarak "kinaye" denilir. Kinayede söz gerçek ve mecaz anlamlarıyla değerlendirilebilir ama kastedilen, sözün mecaz anlamıdır. Tarizde sözün gerçek ve mecaz anlamı değil, zıt anlamı kastedilir. Tariz, "kinayeli söyleyiş" ifadesi ile de karşılanmaktadır.

BENZETME:

- Şiirde ya da düz yazıda aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanla nitelikçe daha üstün olanı karşılaştırıp anlatma sanatıdır.
- Benzetme, edebiyatta "teşbih" olarak adlandırılır.
- Tam bir benzetmede "benzeyen", "kendisine benzetilen", "benzetme yönü" ve "benzetme edatı" olmak üzere dört unsur vardır.

Örnek:

- Ben çiçek gibi taşımiyorum göğsümde aşkı.
- Ben aşkı göğsümde kurşun gibi taşıyorum.

SOMUTLAŞTIRMA:

- Soyu kavramlar, anlatılması zor olduğundan bazen benzetme yoluyla bazen de deyimler aracılığıyla somut sözcüklerle ifade edilir. Buna "somutlaőtirma" adı verilir.
- "Düşüncelerimi çürütmek için bu kadar zorlama kendini." cümlesinde soyut bir sözcük olan "düşünce" sözcüğü somut bir sözcük olan "çürütmek" sözcüğüyle anlatılarak somutlaőtirma yapılmıştır.

Örnek:

Dolaylama, bir kavramı eğretileme ve değişmecelerle (mecazlarla) başka türlü söyleme sanatıdır. Başka bir deyişle, kavramı doğrudan doğruya söylemeyip onu birden çok sözle anlatma işidir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinde dolaylamaya örnek olabilecek bir kullanım vardır?

- A) Bu salgın hastalık yüzünden insanlar gurbetlerde kaldılar, herkes baba ocağını özledi.
- B) Bazıları vurdumduymaz oluyor, dünyada olup bitenlere aldırmıyor.
- C) Okuduğum romanlarda en çok, roman kahramanının nasıl anlatıldığına dikkat ederim.
- D) Söylediklerimi kulak arkası edersen seninle anlaşamayız biz.
- E) İnsanlar savurganlığı, her gün yeni bir giysi almayı bırakacak artık.

Örnek:

Bir sözcüğün, benzetme ilgisi dışında, başka bir anlamda kullanılmasına “düz değişmece, ad aktarması, mecazımürsel” gibi adlar verilir. Bu sanatlı söyleyişte kavramlar arasındaki neden-sonuç, parça-bütün, iş-araç... ilgisi dikkate alınır.

Buna göre aşağıdakilerin hangisinde altı çizili sözcük ad aktarmasına örnek gösterilemez?

- A) Bütün gün, gökten bereket yağdı.
- B) Bütün şehir evlere çekilmişti, sokaklar bomboştu.
- C) Tencere kaynamış, taşmış; bu yüzden ateş de sönmüştü.
- D) Salonu dolduran yüzlerce göz benim üzerimdeydi, heyecanlanmıştım.
- E) Hasat zamanı Gürcistan'dan bile işçiler gelir Rize'ye.

Örnek:

Bir duyu (görme, işitme, koklama, tatma, dokunma) alanıyla ilgili olan bir sözcüğü başka bir duyu alanına aktararak kullandığımız olur.

Aşağıdakilerin hangisinde bu açıklamaya uygun bir kullanım vardır?

- A) Bu ekşi suratlı adam bal satsa kimse almaz bunun malını, dedim.
- B) Diş etleri hemen kanıyormuş, o yüzden yumuşak diş fırçası kullanıyormuş.
- C) Tiz bir sesi vardı, önce bir hanım konuşuyor sandık.
- D) Acı biber katmışlardı, yemeği ben yiyemedim o yüzden.
- E) Odanın duvarları krem beyazı bir boyayla boyanmıştı.

Örnek:

Normalde soyut bir anlam ifade eden bir sözcüğün, somut bir kavram veya durumu ifade etmek için kullanılması “somutlaştırma”dır. Örneğin “Öfkesini de koydu sırt çantasına, sonra çekip gitti.” cümlesinde “öfke” sözcüğü normalde soyut anlamlı iken bu cümlede çantaya konulan bir nesne olarak somutlaştırılmıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinde somutlaştırma yapılmıştır?

- A) Bu fikirlerini zamanla bir kenara koyacaksın, bundan eminim.
- B) Sabaha kadar rüzgâr uludu dışarıda, sesinden uyuyamadık.
- C) Masanın ayağının kırık olduğunu tam oturacakken fark etti.
- D) Geride bıraktığı zamanları anlatırken tarifsiz bir kederle doluyor.
- E) Bu bahar çiçek zamanı don olunca ağaçlar meyve tutmadı.

Örnek:

Benzetme (teşbih), şiir ya da düz yazıda aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanla nitelikçe daha üstün olanı karşılaştırıp anlatma sanatıdır.

Buna göre aşağıdakilerin hangisinde benzetme yoktur?

- A) Yorgun da olsam ayaktayım
Umutlar ölmemiş bir kelebek
- B) Saçında beyazlar tacındır senin
İçime bir hüznün doluyor anne
- C) O saatlerde serpilir gülüşün
Bir avuç su gibi içime ey yâr
- D) Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
- E) Her zaman genç gözlerinde gülüyor
Şu kocamış ve yorgun İstanbul

